

นำกระบวนการคิดหา

ภูมิปัญญา

สืบสร้างแห่งบ้านระคูน

นวัตกรรมการสร้างสุขภาพจากชุมชน

นำกระบวนการคิดหาภูมิปัญญาสืบสร้าง

แห่งบ้านสระคูณ

นวัตกรรมการสร้างสุขภาพจากชุมชน

โดย

บุญขงศ์ เกสเทศ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
กระทรวงสาธารณสุข
สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

นำกระบวนการคิดหา ภูมิปัญญาสืบสร้างแห่งบ้านสระดง

จัดพิมพ์โดย

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.)

ชั้น 2 อาคารด้านทิศเหนือสวนสุขภาพ

(อ.สาธารณสุข 6) ภายในบริเวณกระทรวงสาธารณสุข

อ.ควนนทร์ อ.เมือง จ.นนทบุรี 11000

โทรศัพท์ 0-2590-2304 โทรสาร 0-2590-2311

ผู้ ปฉ. 9 ปฉ.๘. คลาดขวัญ นนทบุรี 11002

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข (สวรส.)

กระทรวงสาธารณสุข

ที่ปรึกษา

เสรี พงศ์พิศ

อำพล จินดาวัฒนะ

อุกฤษฏ์ มินินทางกูร

กรรณิการ์ บรรเทิงจิตร

ปิสิพร จันทศักดิ์ ณ อรุณา

สังเคราะห์และเรียบเรียง

บุญองค์ เกศกอส

บรรณาธิการ

นิรชรา ทัศวีร์กุล

พิมพ์ครั้งแรก กันยายน 2547

จำนวนพิมพ์ 1,000 เล่ม

ISBN 974-92469-1-8

พิมพ์ที่ บริษัท สามสีพริ้นติ้งอีควิปเมนท์ จำกัด

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
เกษตรกรรากหญ้า	7
พื้นผ้าขาวกานาม	11
ความคิดแบบขล	13
ค้นวิธีกำหนด	18
จตุรปฏิบัติ	20
สัมผัสดกส้มเครือช่าย	24
ขยายพื้นที่สร้างงาน	26
ผลักดันพันธกิจ	35
ขอบคุณปราชญ์ท้องถิ่นและวิทยากรผู้ให้ข้อมูล	39

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส.) มีหน้าที่สนับสนุนกระบวนการสมัชชาสุขภาพเพื่อให้ทุกฝ่ายในสังคมได้มีส่วนร่วมในการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพรวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องราวการสร้างสุขภาพะในทุกมิติอย่างกว้างขวาง

ปี พ.ศ.2547 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ได้สนับสนุนงบประมาณให้สปรส.ดำเนินการสังเคราะห์นวัตกรรมการสร้างสุขภาพที่คนเล็ก คนน้อยทั่วประเทศได้ร่วมกันสร้างขึ้นอย่างหลากหลายเพื่อนำมาสู่การแลกเปลี่ยน เรียนรู้ด้วยช่องทางต่างๆ

บทเรียนจาก “นํ้ากระบวนคิดหา ภูมิปัญญาสืบสร้างแห่งบ้านสระคูณ” ที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้เป็น 1 ในจำนวนทั้งหมด 57 เรื่องที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน แล้วนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างผู้สังเคราะห์เรื่องอื่นๆ นักวิชาการ และปราชญ์ชาวบ้านเพื่อให้เกิดการเติมเต็มด้านแนวคิดและประสบการณ์จากหลากหลายมุมมอง

สปรส. ขอขอบคุณ สสส. และทุกท่านที่มีส่วนในกระบวนการสรรค์สร้างผลงาน และสร้างสุขในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนเจ้าของเรื่องราวที่ได้อุทิศชีวิตและจิตวิญญาณในการส่งสมองค์ความรู้ ประสบการณ์ และสร้างงานเพื่อเป็นบทเรียนอันทรงคุณค่าแก่สังคมไทยมาโดยตลอด

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ

กันยายน 2547

นำกระบวนการคิดหา ภูมิปัญญาสืบสร้าง แห่งบ้านสระคูณ

เกษตรกรรมรากหญ้า

มีคำกล่าวที่ว่าวิถีเกษตรกรรมที่สอดคล้องกับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมไทยนั้นเป็น “เกษตรกรรมแบบยั่งยืน” เป็นแนววิถีที่ไม่ทำร้ายตนเอง ไม่เอาเปรียบผู้อื่น ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม โดยมีตัวชี้วัดความสำเร็จของเกษตรกรรมยั่งยืนด้วยการเชื่อมโยงประโยชน์ต่อคน ต่อชุมชน สร้างคุณภาพชีวิตของคนในครอบครัวและสมาชิกในชุมชนอย่างทั่วถึง

ปราชญ์พื้นบ้านหลายรายในชนบทอีสาน ได้น้อมเกล้าฯ นำกระแสแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้อย่างจริงจัง ผสมผสานกับหลักธรรมะ “อัตตาหิ อัตตโน นาโถ” และ “อริยสัจสี่” ดำรงชีวิตทำให้คนพื้นถิ่นที่ยึดหลักดังกล่าวสามารถนำพาชีวิตครอบครัวพึ่งพาตนเองได้อย่างทันกาล

พ่อผาย สร้อยสระกลาง เป็นหนึ่งในจำนวนปราชญ์ท้องถิ่นซึ่ง

มีจำนวนไม่กี่รายที่รู้เท่าทันสถานการณ์ สามารถดำเนินพันธกิจด้วยความมุ่งมั่นในอุดมการณ์ ประกอบกับความขยันหมั่นเพียรจนประสบผลสำเร็จ สามารถขยายเครือข่ายวิถีคิดเกษตรผสมผสานหรือเกษตรยั่งยืนไปในส่วนกว้างและภาพลึก ได้ประมวลแนวคิด ดำเนินการปฏิบัติจริง ชักชวนแนะนำให้ปฏิบัติตามทั้งในชุมชนของตนเองชุมชนข้างเคียง ตลอดจนชุมชนอื่นที่อยู่ห่างไกลออกไป สามารถเสริมสร้างเครือข่ายให้เข้มแข็ง และมีพลังเกือบถ้วนทั่วทั้งภูมิภาค เกิดการพึ่งพาตนเอง พึ่งพาซึ่งกันและกัน ได้อย่างสมดุลและมีสุขภาพพลานามัย ตามวิถีแห่งธรรมชาติ โดยมีต้องพึ่งพาสิ่งแปลกปลอมจากภายนอกชุมชน ไม่ว่าจะ เป็นปุ๋ยวิทยาศาสตร์ สารเคมี ยาฆ่าแมลง หรือ เครื่องจักรยนต์กลไกต่างๆ ที่จะมาบันดลให้วิถีดั้งเดิมที่สืบทอดมาจากบรรพชนต้องเสื่อมสลายไปเสมือนไร้ความเคารพศรัทธา

แนวคิดและผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรมของพ่อผาย ซึ่งเป็นต้นแบบวนได้ปรับเปลี่ยนค่านิยมและผู้คนในท้องถิ่นให้มีพลังที่จะหันฝ่าอุปสรรคพลิกพื้นผืนดินให้มีคุณค่า ไขประโยชน์ได้อย่างเต็มเปี่ยม

พ่อผาย สร้อยสระกลาง มิได้ท้อแท้หรือถดถอยยอมจำนนต่อค่านิยมและปัจจัยแวดล้อมอันมีอิทธิฤทธิ์ดาโถมเข้ามากระทบชีวิตและชุมชนเป็นระลอกคลื่นใหญ่และรุนแรงลูกแล้วลูกเล่า

“ผมเป็นลูกพ่อชา แม่สอน พ่อเล่าให้ฟังว่าครอบครัวผมอพยพมาจากบ้านโนนสาวเอ้ เมื่อปี พ.ศ. 2473 นั่งเกวียนมาหลายครอบครัว ต้องพักค้างคืนระหว่างทางด้วย ขณะนั้นแม่สอนกำลังตั้งท้องผมอยู่ท้องแก่ใกล้คลอดเต็มที เหมือนเป็นโชควาสนาของผม แม่เกิดเจ็บท้องคลอดขึ้นมาอย่างหนักหน่วง จึงลงจากเกวียนเพื่อเข้าไปขอพักพึ่งคลอดลูกที่บ้านพ่อใหญ่โหมก ซึ่งอยู่ห่างราว 4 วา ก็จะถึง แต่ผมเป็น

คนหัวแข็งรีบออกจากท้องแม่ ด้วยสงสารแม่ไม่ยอมให้แม่ต้องเจ็บปวดลำบากมากกว่านี้ เป็นดินโคลนที่เกวียนจอดเป็นสถานที่กำเนิดของ ผมไม่ได้ไปตกพื้นฟากที่ไหนพ่อว่ามีแต่ดินติดตามตัวเต็มไปหมด...เกิดบนดินแห้งๆ ไม่มีสมบัติที่สถานอะไรเลย บ้านเรือนก็ไม่มี อุปกรณ์การอยู่ไฟทั้ง 21 วัน พ่อก็ต้องหอบยืมคนอื่น...”

พ่อผายเล่าให้ฟังทั้งน้ำตาตลอดเข้าถึงวันเวลาที่ตนเองเกิด ขณะนึกย้อนรำลึกถึงคำบอกเล่าของพ่อชาผู้ให้กำเนิด

บ้านสระคูณ หรือ บ้านผักกาดหญ้า ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นจุดหมายปลายทางที่พวกพี่น้องของพ่อผายที่อพยพกันมาคราวนั้นราว 30 ครอบครัว หวังมาตั้งหลักปักฐานกันที่นี่

เด็กชายผาย ได้เข้าเรียนเบื้องต้นในปี พ.ศ. 2480 เมื่อมีอายุได้ 8 ขวบ ที่วัดบ้านสระคูณ โดยมีหลวงปู่อ่อน ชัมมะโร เป็นครูคนแรก ต่อมาได้เข้าเรียนในโรงเรียนวัดบ้านสระคูณ มีครูพิมพ์และครูแดง เป็นครูคนถัดมาจนเรียนจบชั้นประถมปีที่ 4 ในปี พ.ศ.2486 ขณะอายุได้ 14 ปี พ่อผายอยากเรียนต่อมากที่ตัวอำเภอลำปลายมาศ แต่พ่อผายไม่อนุญาตให้ไปเรียนเพราะไม่มีคนเลี้ยงควาย

แม่สอนอำลาโลกเมื่อเด็กชายผายอายุได้เพียง 10 ปี หิ้งให้เด็กชายผายว่าเหวโศดเดี่ยว ทำให้เริ่มมีผลการเรียนตกต่ำ หิ้งที่เคยเรียนดีมาโดยตลอด เพราะกังวลคิดถึงแม่ ครั้นออกจากโรงเรียนแล้วเด็กชายผายได้ไปเป็นลูกจ้างเลี้ยงวัว 50 ตัว อยู่บ้านตาจาง หมู่ที่ 5 ตำบลตลาดโพธิ์ อำเภอชุมพลบุรี จังหวัดนครราชสีมา เลี้ยงอยู่ 2 ปี เขาก็ให้วัวปีละตัว ได้วัวมา 2 ตัว เป็นตัวเมียทั้งคู่ เมื่อถึงฤดูฝน เด็กชายผายก็ได้ไปช่วยพ่อชาทำนา

“พ่อผมจะปลูกให้ตื่นนอนแต่เช้าราวตีห้าเป็นประจำทุกๆ วัน หาพันธุ์ดีลิ้มโคน (คอก) ควายโดยใช้เศษผ้าซาตๆ รองหัวลิ้มโคน เวลาคอกไม่ให้เกิดเสียงดัง กลัวบ้านอื่นได้ยิน แม้เวลาที่ควายก็ต้องเวียนเสียง ไม่ให้ไล่ควายเสียงดังอื้อๆ ผมพยายามเอาสันมืองกระตุกข้างควายให้เดินเร็ว ส่วนพ่อฯจะแบกจอบและมีดตามหลัง...”

พ่อผายเล่าย้อนความหลังถึงความทรงจำครั้งอดีตกว่าครึ่งศตวรรษ

พ่อผายในวัยเด็กมีความลำบากมากเพราะสิ้นบุญแม่ ขาดความอบอุ่นตั้งแต่น้อย อย่างไรก็ตามครั้นอายุได้ 16 ปี 9 เดือน ได้บรรพชาเป็นสามเณร มีหลวงพ่อบุญวิสุทธิ เป็นอุปัชฌาย์ เล่าเรียนโรงเรียนปริยัติธรรม ปีแรกสอบตก ปีที่สองสอบได้ได้นักธรรมตรี ปี 3 สอบได้นักธรรมโท เรียนจบแล้วได้เป็นอาจารย์สอนนักธรรมอยู่ 2 ปี จนอายุครบที่จะอุปสมบทเป็นภิกษุก็คำนึงตามประเพณี แต่อยู่ในผ้ากาสาวพัสตร์ได้เพียงพรรษาเดียวก็ต้องลาสิกขาเนื่องจากถูกคัดเลือกไปเป็นทหารเกณฑ์ เมื่อพ้นภาระการรับใช้ชาติ 2 ปีแล้ว ยังคิดใจในรสพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ จึงตัดสินใจไปบวชใหม่ ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยจนสอบได้นักธรรมเอก

ในปี พ.ศ.2505 พ่อผายจึงลาสิกขาบพออกมาแต่งงานอยู่กับแม่ลา โดยการแนะนำของหลวงพ่อบุญวิสุทธิและทายาทวัดบ้านสระคูณ โดยทั้งสองท่านเป็นผู้ช่วยเหลือค่าใช้จ่ายทั้งหมดให้เพราะเห็นว่าทิศผายยากจนแต่เป็นคนดี

พ่อผายได้สั่งสมประสบการณ์และภูมิปัญญาจากการบวชเรียน การได้มีโอกาสเรียนรู้ตามสถานที่ต่างๆ พ่อผายเห็นความจำเป็นว่าต้องเรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์

ของพื้นที่นั้นๆ เพื่อนำมาปรับเปลี่ยนประยุกต์ใช้และสังดมูมิปัญญา
ของตนเองเพราะในอนาคตข้างหน้า ยังมีปัญหาอีกมากมาย จึงควร
ตระเตรียมตัวให้พร้อมรับสถานการณ์ที่จะเข้ามากระทบต่อวิถีชีวิต
เนื่องจากพ่อผายบวเรียนมานาน จึงนำเอาธรรมะมาปรับใช้ในการ
ดำเนินชีวิตการครองเรือนชีวิตคู่โดยพยายามเปรียบเทียบธรรมชาติ
กับการดำเนินชีวิตของคนทั่วไปว่ามีลักษณะเช่นเดียวกัน “ธรรมะ” ก็
คือ “ธรรมชาติ” ดังนั้นผู้ที่ไม่รู้อธรรมะ ซึ่งไม่จำเป็นต้องบวเรียนก็ได้ให้
ศึกษาเอาจากธรรมชาติรอบตัว แล้วนำมาประยุกต์รวบรวมเป็นมูมิ
ปัญญาของตนก็ย่อมใช้ได้เช่นกัน

ในช่วงปี พ.ศ.2508 หลวงพ่อเจ้าอาวาสซึ่งแนะนำให้พ่อผายสมัคร
เป็นผู้ใหญ่บ้านบ้านสระคูณ พ่อผายได้รับคะแนนเสียงท่วมท้นถึง 285
คะแนน จากผู้ใช้สิทธิ์ 290 ราย ด้วยชาวบ้านศรัทธาเนื่องจากพ่อผาย
เคยเป็นพระ และเคยทำหน้าที่เป็นครูบาสอนคนมาตลอด เช่น ได้
อบรมคนที่ไปบวพระหรือสามเณรให้เห็นคุณค่าการพึ่งตนเอง และ
พึ่งพากันและกัน เห็นความสำคัญของความสมมูลระหว่างมนุษย์กับ
มนุษย์และมนุษย์กับธรรมชาติ พร้อมจัดกิจกรรมให้ผู้ที่จะบวพระต้อง
นำต้นมะพร้าว 1 ต้นมาปลูกในวัด ทำให้ผู้คนเลื่อมใสและศรัทธา

ฟันฝ่าขวากหนาม

การเป็นผู้ใหญ่บ้านของพ่อผายได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้าน
สระคูณอย่างล้นหลาม และด้วยเพลงกล่อมเด็กที่ฝังใจว่า
“แม่ไปใส่หมกใส่มาหา แม่ไปนาหมกปลามาบือน แม่เลี้ยง
มอนอยู่ป่าสวนมอน.....”

ทำให้พ่อผ่ายพาชาวบ้านเขียนรู้และรู้ดีการจนมือผู้มีกินน้ำพา ชาวบ้านให้ใช้ที่ดินสาธารณะกว่า 400 ไร่ ปลุกหมอนเลี้ยงไหมสร้าง เสริมรายได้ให้ครอบครัว และขอบริจาคสมาชิกสร้างกองทุนสวัสดิการ บ้านสระคู จนเกือบจะเกิดความขัดแย้งกับบุคคลในหน่วยงานทาง ราชการ เพราะกิจกรรมดังกล่าวดูเหมือนว่าพ่อผ่าย ได้พาชาวบ้านบุกรุก ที่สาธารณะของหมู่บ้าน

แต่ด้วยความตั้งใจดี และด้วยไหวพริบอันชาญฉลาด พ่อผ่าย ได้ตั้งคำถามว่า “ที่สาธารณะบ้านสระคูเป็นของใคร ซึ่งได้คำตอบ ว่าเป็นของประชาชน” และด้วยคำว่า ที่ดินสาธารณะเป็นของประชาชน นี้เอง ทำให้ทางการไม่อาจเอาผิดได้ เพราะชาวบ้านสระคูที่มาร่วม โครงการปลุกหมอนเลี้ยงไหม มี “ผู้ใหญ่บ้านหัวหมอ” เป็นผู้นำ อย่างไรก็ดีพ่อผ่ายก็น้อมรับไว้และพาชาวบ้านเดินหน้า สร้างงานสร้าง อาชีพจนกระทั่งโครงการสำเร็จ

ช่วงเวลาที่พ่อผ่ายรับหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านใหม่ๆ ชาวบ้านหลาย ฝ่ายยังไม่กลมเกลียวกันนัก พ่อผ่ายคิดคำนึงว่าเป็นเรื่องยากที่จะพัฒนา หมู่บ้านให้เจริญได้ ความมุ่งหวังของพ่อผ่ายนั้นต้องการที่จะให้ชาวบ้าน มีความสามัคคี ลูกบ้านมีสุขภาพแข็งแรง ครอบครัวพออยู่พอกินไม่คิด หนี ลูกหลานมีการศึกษาและเป็นหมู่บ้านที่มีประเพณีวัฒนธรรมอัน ดีงาม เมื่อชาวบ้านไม่ให้ความร่วมมือ ขาดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พ่อผ่ายจึงนำปัญหาที่เกิดขึ้นไปปรึกษาหลวงพ่อบุญที่วัดและครูที่โรงเรียน เมื่อได้รับคำแนะนำจากหลวงพ่อบุญและครูแล้วพ่อผ่ายจึงจัดประชุมชาว บ้าน นิมนต์หลวงพ่อบุญมาให้มาเทศน์สั่งสอนในเรื่องคุณธรรม ครูพูดเรื่อง การศึกษา ส่วนพ่อผ่ายเองก็พูดเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิต ชาวบ้าน

บางส่วนเห็นด้วย บางส่วนต่อต้าน ถึงกระนั้นพ่อผายก็ยังไม่ละความพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อที่จะรวมจิตใจของลูกบ้าน พ่อผายคิดเสมอว่า เมื่อได้รับเลือกเป็นผู้นำแล้วจะต้องทำให้ดีที่สุด เพื่อเป็นการ “ใช้หนี้แผ่นดินที่ติดค้างอยู่” เมื่อปัญหาค่อยคลี่คลายลงแล้ว พ่อผายจึงเริ่มวางแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตของลูกบ้าน ควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

บทที่ ๑๒ การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้กับคนในชุมชน

ความคิดแบบขล

หลังจากพ่อผายเห็นว่า การพัฒนาคุณภาพคนใน

ชุมชนเป็นสิ่งสำคัญ จึงได้ริเริ่มโครงการพัฒนาคุณภาพคนในชุมชน โดยเริ่มจากพัฒนาคนในหมู่บ้าน โดยแบ่งหมู่บ้านออกเป็น ๑๘ กลุ่ม แต่ละกลุ่มจะมีหัวหน้า ซึ่งจะมีอำนาจสิทธิ์ขาดในการตัดสินใจได้หลายเรื่องราว แต่ถ้าเรื่องใดที่เหนือปากว่าแรงหัวหน้ากลุ่มก็จะนำมาปรึกษากับพ่อผายอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งพ่อผายบอกว่าการปกครองของบ้านสระคูณเปรียบเสมือนประเทศขนาดย่อม มีนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี ปกครองกระทรวงต่างๆ

พ่อผาย เป็นผู้นำที่ลูกบ้านให้ความเคารพยำเกรงและเชื่อถือศรัทธา ส่งผลให้การพัฒนาหมู่บ้านสระคูณดีขึ้นเป็นลำดับ เมื่อปี พ.ศ. 2525 บ้านสระคูณเกิดภัยแล้ง ชาวบ้านส่วนหนึ่งต่างละทิ้งบ้านเรือนเข้าไปทำงานที่กรุงเทพฯ พ่อผายจึงคิดวิธีการที่จะสร้างอาชีพให้กับชาวบ้าน โดยนำที่สาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้านเนื้อที่ราว 2,800 ไร่ ซึ่งเป็นป่าทำเลเลี้ยงสัตว์ พ่อผายได้ร่วมปรึกษากับชาวบ้าน ขอที่ดินผืนนี้จำนวน 485 ไร่ เพื่อใช้เป็นที่ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมซึ่งพ่อผาย

จะเป็นผู้ให้ความรู้ในเรื่องนี้กับชาวบ้าน ความจริงพ่อผายได้เคยแอบไปเรียนรู้ถึงการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมที่จังหวัดนครราชสีมามาก่อนหน้านี้แล้ว

กลุ่มอาชีพปลูกหม่อนเลี้ยงไหมจึงเป็นกลุ่มอาชีพแรกของบ้านสระคู หลังจากได้ดำเนินงานมาระยะหนึ่งแล้ว พ่อผายก็จัดกิจกรรมในชุมชนให้มีการแข่งขันสาวไหมทั้ง 18 คุ่ม วันนั้นได้เส้นไหมถึง 58 กิโลกรัม กลุ่มอาชีพปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ได้นำไปขายแล้วมอบเงินให้เป็นกองทุนหมู่บ้านต่อไป

นอกจากพ่อผายจะสร้างอาชีพให้กับหัวหน้าครอบครัวแต่ละครอบครัวแล้ว พ่อผายก็ไม่เคยลืมลูกหลาน เขาชวนในหมู่บ้านสระคู ซึ่งพ่อผายเล็งเห็นความสำคัญของเด็ก ๆ เสมอ พ่อผายบอกว่า

“การพัฒนาคุณภาพชีวิตจะต้องเริ่มที่เด็กก่อน ต้องสร้างเขาให้มีคุณธรรม”

พ่อผายมักจะพูดเสมอว่าเขวชนคือ

“ดอกเบ็ช้คุณธรรม”

พ่อผายได้ให้ความหมายคำ ดอกเบ็ช้ หมายถึง เด็ก เมื่อเด็กรู้จักคุณธรรม มีจริยธรรม อนาคตเมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ก็จะมีคุณภาพ ดังนั้นจะต้องช่วยกันเพาะบ่มพุ่มพักให้เด็กมีคุณธรรม

พ่อผายจะดูแลเอาใจใส่ลูกหลานในหมู่บ้านอยู่เสมอไม่ว่าจะเป็นช่วงเปิดภาคเรียน หรือในช่วงปิดภาคเรียน พ่อผายได้ส่งนักเรียนไปเรียนเป็นโรงแง้าที่อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 2 คน เมื่อกลับมาก็จะนำมาขยายผลต่อไป จนกระทั่งทุกครอบครัวในบ้านสระคูมีโรงแง้าใช้อย่างเพียงพอและทำส่งขายให้กับหมู่บ้านใกล้เคียง

พ่อผายมีแนวความคิดอยากที่จะทำอะไรก็ได้ ที่จะให้ชาวบ้าน
รู้จักพัฒนาตนเองและชุมชน ให้รู้จักวิถีการเปลี่ยนแปลงแนวความคิด
ที่จะพึ่งตนเองให้มากกว่าที่ผ่านมา ให้รู้จักทั้งกระบวนการเรียนรู้ คำวง
ชีวิตอยู่ร่วมกันกับชุมชนได้อย่างยั่งยืนและมีความสุขทั้งกาย วาจา ใจ
สมกับเป็นเมืองพุทธศาสนาอันมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นองค์
ราชูปถัมภ์

ในบางปีสภาพอากาศแล้งจัด ชาวบ้านสระคูณลำบากช่วยตัว
เองไม่ได้ มีคนมาชักชวนพ่อผายว่าน่าจะหาทางออกด้วยการช่วย
ตนเองก่อนแล้วจึงกลับมาช่วยชาวบ้าน พร้อมเสนอขายที่สาธารณะ
อำเภอละหานทราย จำนวน 100 ไร่เศษ เพื่อปลูกข้าวโพด พร้อมพูด
หวานล่อมให้เห็นลางกอนโตที่จะเกิดขึ้น

เมื่อความคิดถูกครอบงำ ความทุกข์ยากจากภัยแล้งเข้ามาซ้ำ
เติม และความโลภจากผลประโยชน์ที่ระงะเกิดขึ้นข้างหน้า พ่อผายจึง
ตัดสินใจกู้เงิน ธกส. 40,000 บาท ร่วมกับเงินออมของตนเอง อีก 10,000
บาทไปลงทุนจ้างลูกจ้าง 5 คน ไปโค่นต้นไม้ต่างป่าเพื่อปลูกข้าวโพด
ผ่านไปหนึ่งปี ข้าวโพดราคาดีมาก แต่ผลผลิตได้นิดเดียว เพราะแล้งจัด
ไม่พอจ่ายคอกเบี้ย ปีที่ 2 คือ ปี 2527 ได้ผลผลิตมากมายแต่ต้องไปเข้า
คิวขาย ไม่มีอำนาจต่อรอง กำหนดราคาเองไม่ได้ ถูกหักโน่นหักนี้ แม้
จะรู้สึกไม่พอใจ ก็ทำอะไรไม่ได้ พ่อผายนั่งคิดทบทวน จึงรู้ว่าสร้างวิถี
ผิดแนวทางเพราะคิดอยากรวยกลับเป็นหนี้ ทำลายทุนทางสิ่งแวดล้อม
ทำลายทุนทางครอบครัวและสังคมเพราะต้องจากบ้านเกิดเมืองนอนมา
เมื่อรู้ว่าคิดผิดจึงนั่งสมาธิอยู่ 10 วัน เพื่อตั้งมั่นหาทางออกก็
คิดใหม่ ถอยหลังกลับมาตั้งหลักที่บ้าน ผันเห็นความอุดมสมบูรณ์ของ

ธรรมชาติรอบบ้าน ผืนเห็นผู้คนรักใคร่กลมเกลียวกัน ทำให้เกิดพลัง
ทั้งร่างกายและใจขึ้นมาอีกคำรบหนึ่ง ตั้งมั่นว่าจะไม่ไปหาเงิน แต่จะ
ให้เงินมาหาเอง จะไม่เอาเงินเป็นตัวตั้ง แต่จะเอางานและเอาความสุข
เป็นตัวตั้ง จึงตัดสินใจขายที่ดิน 15 ไร่ ที่มีอยู่ใช้หนี้ ธกส. จนหมด และ
ตั้งต้นทำการเกษตรผสมผสานแต่นั้นมา

เมื่อเกิดสัมมาทิฐิพร้อมด้วยพลังกายและพลังใจ ทำให้พ่อผาย
บอกกับตัวเองว่า

“เราเป็นชาวนา จะไปเป็นนายอำเภอ หรือ หมอ

ย่อมผิดธรรมชาติ น่าจะเป็นชาวนาที่มีเกียรติ

มีศักดิ์ศรี และที่สำคัญ มีความสุข ...”

พ่อผายคิดว่าว่าการมีหลักประกันในชีวิตครบถ้วนมีสุขภาพกาย
และใจที่แข็งแรง ครอบครัวยอบถุน ชุมชนเข้มแข็ง มีสิ่งแวดล้อมดี มี
อิสรภาพ มีความภาคภูมิใจและเข้าถึงธรรมะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่
ตนเองได้และพึ่งพากันเองได้แล้วชีวิตยังต้องการอะไรอีก

ความคิดดังกล่าวทำให้พ่อผาย ต้องขอมน้ำบนผืนดินทำกิน
ของตนเองเพื่อให้มีข้าว ปลา มีต้นไม้ที่หลากหลาย มีนกและสัตว์
ท้องถิ่นมาอาศัย จึงตัดสินใจใช้จอบขุดดินหวังจะปั้นทุกอย่างด้วยมือ
ของตน แต่นางลาผู้เป็นภรรยาไม่เห็นด้วย โดยให้เหตุผลว่าผืนนามี
เพียงน้อยนิด แค่ 15 ไร่เท่านั้นจะไปทำอะไรได้และนาผืนนี้ก็ เป็นของ
ตนจะเอาไว้ทำนา ลูกก็หักท้วง แต่ความแค้นที่พ่อผายมีอยู่เป็นแรง
ขับเคลื่อนที่ทรงพลังยิ่งนัก จึงไปขุดสระเองด้วยมือเปล่าทั้ง ด้วย
จิตใจที่ตั้งมั่น ว่างเปล่า หมดความกังวลใดๆ แต่มีความหวัง พ่อผาย
ผืนเห็นต้นไม้หลายๆ ชนิดในผืนดินที่ตนมันหมาย มีทั้งต้นทุง ต้นจิก
ต้นเต็ง ต้นรัง ต้นแดง ต้นชาด และต้นอื่นๆ กว่า 30 ชนิด ผืนเห็น

เห็ดไซ้ เห็ดปลวก เห็ดเห็บ เห็ดแทด เห็ดทา เห็ดโค ตลอดจนเห็ด
ตะไกรและเห็ดอื่นๆ ขึ้นเรียงราย จนเกือบไม่หมดในแต่ละวัน

จุดคืนไปร้องรำทำเพลงไป บทเพลงต่างๆ ถูกหยิบยกขึ้นมา
ร้องเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ เพลงจำใจไม่แดงไทย ความฝันและ
ความหวังทำให้ไม่มีทุกข์ใดๆ มาครอบงำได้ ไม่ว่าจะด้วยความเหนื่อย
ยากจากการขุดสระ ความแล้ง ตลอดจนความหิว พ่อผายตั้งชายผ้า
ขาวม้าที่โพกหัวอยู่มาซับเหงื่อที่ท่วมเต็มหน้าผากและมีอีกบางคนที่
ไหลย่อยมาเบียดขุมที่รอบคอกกลางแหงนหน้าขึ้นไปบนฟ้า เมฆตั้งเค้า
อยู่เบื้องหน้า

“ตกลงมาเกิดฝนแฮ๊ย ให้ข้ามีกำลังใจที่จะพลิกฟื้นผืนดินมา

อีกทีหนึ่ง หล่อเลี้ยงหลายชีวิต ที่นี่ก็ชื่อบ้านว่า “สระลูก” แล้วขอ

ให้เป็นสระที่คำลูกเกิด...”

ครึ่งปีผ่านไป สระลูกแรกเสร็จสิ้นลงยังไม่ถึงเดือน ฝนก็ตกลง
มาเหมือนคำอธิษฐานของพ่อผายต่อองค์แดน ก็บังเกิดผลไม่ที่วันน้ำก็
เบียดเต็มสระพ่อผาย ยิ้มกับนางลา พร้อมกับเปรยว่า

“พญาแดนให้น้ำมาเต็มสระแล้วลาเฮ๊ย ! ผมจะเอ็งดิฉันก็
เดียวกับให้ปลา ให้กบ ให้เขียด...”

พ่อผายเปรยได้เท่านั้น หันไปฮัมเพลงในลำคออย่างอารมณ์ดี
ขณะที่แม่ลาแป้นปาก เริงไม่เห็นด้วย

ความใส่ใจใส่หาความรู้ทำให้ได้บินจากวิหคยูวาที่ ตำบลท่าพระ
จังหวัดขอนแก่นมีการสอนเรื่องการเลี้ยงและเพาะปลา พ่อผายจึงตัดสินใจ
เดินทางไปเอาความรู้มา พร้อมกับปลา 1,000 ตัวมาเลี้ยง ด้วยสูตรอาหาร
ที่ทั้งตนเองได้ตามที่ได้รำเรียนมา

เก้าเดือนให้หลัง ในสระพ่อผายก็ได้ปลาตัวโตๆ นึกวางแผน

อย่างพอผายไม่เคยปล่อยให้โอกาสหลุดมือ จึงพาหลานไปนาด้วยเพื่อ
ทำหน้าที่ผู้สื่อข่าวไปถึงนาช่วยกันจับปลาใส่แห แล้วพอผายแกั่งงทำ
เป็นปวดท้องมากให้หลานวิ่งไปตามแม่ลามาดูและแกั่งงเอาน้ำลูบหัวให้
เย็นๆ แม่ลามาถึงเอามือแตะตัวเห็นเย็นๆ ก็ตกใจมาก ถามว่า “ปวด
ท้องแั่งงดี” พอผายจึงตอบว่า “ดีขึ้นแล้วหละแต่ลูกไปเอาปลาบได้ ขอย
เอาขึ้นให้แม่ !”

แม่ลามาเดินไปยกแหขึ้นเห็นมีปลามากมายพร้อมกับแสดงอาการ
ดีใจ

• พอผายนึกในใจอยู่ว่าต้องทำให้แม่ลามาเป็นแนวร่วมให้ได้ เมื่อ
ปลาเป็นของแม่ลา แม่ลาก็เต็มใจร่วมวางแผนขยายพื้นที่ของตนเอง
ไม่เพียงพื้นที่ตนเองแต่ยังขยายเครือข่ายอีกด้วย ในปี 2528 ออกไปซีก
5 ครอบครั้ว ปี 2529 ขยายออกไป 153 ครอบครั้ว จาก 185 ครอบครั้ว
ในปี 2544 เพิ่มเป็น 233 ครอบครั้ว โดยแต่ละรายมีสระน้ำตั้งแต่ 1
สระ ถึง 5 สระ

ค่านิยมกำหนด

ก่อนที่จะพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญ อยู่ดีกินดีอย่างยั่งยืน เพื่อ
เสริมสร้างชีวิตของผู้คนสมาชิกในหมู่บ้านได้นั้น ต้องพัฒนาคุณภาพ
ชีวิตก่อน คิดได้ดังนั้นพอผายจึงได้แนะนำลูกบ้านทุกครั้วเวียน ให้ช่วย
กันวางแผนจากพื้นที่ 1 ไร่ ให้ใช้ประโยชน์เต็มพื้นที่ ทำเป็นไร่นาสวน
ผสมหรือเกษตรผสมผสาน มีทั้งสระน้ำเลี้ยงสัตว์ ปลูกผัก ผลไม้ ที่
สำคัญพอผายจะเน้นเรื่องน้ำเป็นสำคัญ

พ่อผ่ายมีแนวความคิดที่ว่า เมื่อมีน้ำพอเพียง ก็สามารถเลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ ปลูกผัก ปลูกผลไม้กินได้ มีกินมีใช้ในครัวเรือน ครอบครัวมีอาหารการกินอย่างอุดมสมบูรณ์ สุขภาพก็จะแข็งแรง ลูกบ้านมีสุขภาพดีก็จะช่วยต่อการพัฒนาหมู่บ้านต่อไป โดยพ่อผ่ายจะเน้นย้ำว่าแต่ละครอบครัวต้องไม่ปลูกพืชที่กำหนดราคาไม่ได้ เช่น ปอ มันสำปะหลัง ข้าวโพด เรากำหนดราคาไม่ได้ เมื่อนำผลผลิตไปขายให้กับพ่อค้า พ่อค้าจะเป็นผู้กำหนดราคา

เขาก็ตกเป็นเบี้ยล่างขาดทุนวันยังค่ำพืชที่เราสามารถกำหนดราคาได้เอง เช่น มะละกอ กัญชง พริก ปลาที่เลี้ยงไว้ในบ่อ ตลอดจนไก่ เป็นต้น ถ้าไม่ได้ราคาตามที่เรที่ตั้งไว้ เขาก็ไม่จำเป็นต้องขายก็ได้ พ่อผ่ายได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่าถ้าจะเลี้ยงไก่จะต้องเลี้ยงบึงหนึ่งให้ได้ 6 ไร่

แนวคิดหลักอีกประการหนึ่งที่พ่อผ่ายเน้นและย้ำอยู่เสมอ คือ ไม่สนับสนุนให้ลูกบ้านเป็นหนี้เป็นสิน ไม่ต้องการให้ใช้เงินฟุ่มเฟือย โดยมีแนวคิดว่า การแลกเปลี่ยนสิ่งของหรืออาหารน่าจะดี จึงได้เสนอให้สมาชิกในเครือข่ายของพ่อผ่ายที่มาประชุมกันเดือนละ 3 ครั้งนั้น นำพืชผักของกินของใช้มาแลกเปลี่ยนกันโดยกำหนดให้แต่ละรายเขียนลงสมุดไว้ว่า ในวันนั้นๆ ได้นำอะไรมาแลกเปลี่ยนกันบ้างเช่น ได้นำไก่มาแลกเปลี่ยน นำพริกแลกเปลี่ยน มะเขือ นำกล้วยมาแลกเปลี่ยนปลาแลกเปลี่ยน เป็นต้น

สิบแปดปีที่ผ่านไป หลังจากคิดทึ้งตนเอง พ่อผ่ายและครอบครัวพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นหลายอย่าง

ประการแรก เศรษฐกิจดีขึ้น รายจ่ายลดลงชัดเจนทั้งด้านบริโภค และการลงทุนในการผลิต หนี้สินค่อยๆ ลดลงจาก 60,000 บาท จนเป็นไทแก่ตัวเอง เงินออมค่อยๆ เพิ่มขึ้นจนซื้อวัวได้ถึง 60 ตัว ซื้อที่ดินเพิ่ม

จาก 15 ไร่ เป็น 85 ไร่ และรายรับเพิ่มขึ้นจากบ้านนาญชิตต์ที่สร้างไว้ ทั้งพืชและสัตว์ต่างแสดงความกตัญญูตลเวลาที่ต่อพ่อผาย มีเหลือกิน เหลือแจก และมีเหลือขาย เป็นรายได้เข้าครอบครัวอย่างต่อเนื่อง

ประการที่สอง สิ่งแวดล้อมดีขึ้น พบความหลากหลายพร้อม ของพืชผักและสิ่งมีชีวิตอยู่รายรอบ มีที่ดินอันอุดมสมบูรณ์ด้วยอินทรีย์ วัตถุมีน้ำเพื่อการเกษตรเพิ่มขึ้นถึง 6 บ่อ ให้น้ำได้ 14,000 คิว มีต้นไม้ ยืนต้น ทั้งผัก ผลไม้และไม้ใช้สอยกว่า 60 และที่สำคัญมีผักปลอด สารพิษจากยาฆ่าแมลง ไว้กินอย่างไม่ขาดแคลน

ประการที่สาม ด้วยวัย 74 ปี ของพ่อผายดูว่ามีสุขภาพดีขึ้น พ่อผายกินได้นอนหลับ ไม่มีหนี้สิน มีสมุนไพรเป็นทั้งอาหารและยา รักษาโรคไม่เต็มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ ไม่ได้เข้านอนโรงพยาบาลมากกว่า 10 ปี แล้ว

ประการที่สี่ มีสมาธิและสติปัญญาเฉียบแหลม โดยสามารถ คิดจนรู้เท่าทัน เรียนรู้ทุกวันจนทั้งตนเองและทั้งพากันเองได้

ประการที่ห้า สังคมดีขึ้น มีเพื่อนมาก รู้จักคนมาก อย่างน้อย มีเครือข่ายกว่า 200 หมู่บ้านใน 7 จังหวัดที่ยังติดต่อไปมาหาสู่กันกว่า 3,000 คน

จดจารปฏิบัติ

พ่อผายเป็นผู้ที่แสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา ทั้งได้องค์ความรู้ จากภายนอก เป็นทั้งนักวิจัยจากการปฏิบัติจริง เรียนรู้ด้วยการทดลอง ทำนหลายครั้ง จนกระทั่งกลายเป็นเจ้าของทฤษฎีในหลายเรื่อง เป็นต้นว่า วิจัยโดยการทดลอง ทำปุ๋ยชีวภาพ ทำจากวัสดุที่ต่างกัน 4 สูตร กล่าวคือ

สูตรที่ 1 ใช้ใบเชือก (รกฟ้า) 4 กก., ปุยคอก 10 กก., น้ำ 10 ถัง, EM 4 ช้อน

สูตรที่ 2 ใช้ใบสาบเสือ 4 กก., ปุยคอก 10 กก., น้ำ 10 ถัง, EM 4 ช้อน

สูตรที่ 3 ใช้ใบจามจุรี 4 กก., ปุยคอก 10 กก., น้ำ 10 ถัง, EM 4 ช้อน

และสูตรที่ 4 ใบเต็ง, รัง 4 กก., ปุยคอก 10 กก., น้ำ 10 ถัง, EM 4 ช้อน

จากนั้นพ่อผ่ายได้นำปุ๋ยหมักแต่ละสูตรไปทดลองใช้กับต้นมะละกอและพืชผักสวนครัวที่ปลูกไว้รายรอบบ้าน ผลการวิจัยพบว่า สูตรที่ 1 ได้ผลดีที่สุด รองลงมาคือปุ๋ยสูตรที่ 2 สูตรที่ 3 และสูตรที่ 4 ตามลำดับ นั่นคือปุ๋ยที่ทำจากใบเชือก (รกฟ้า) เป็นปุ๋ยที่ใช้กับพืชผักสวนครัวได้เหมาะสมที่สุด

นอกจากนี้ยังมีผลงานที่พ่อผ่ายได้ทดลองทำ ทดลองใช้ บางครั้งเป็นการลองดู ลองผิด และพ่อผ่ายก็ยังทำอย่างต่อเนื่อง จดบันทึกผลการทดลองไว้เสมอ นับได้ว่าพ่อผ่ายเป็นนักวิจัยชาวบ้าน จากการเรียนรู้และทดลองด้วยตนเอง พ่อผ่ายยังสามารถนำไปถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจในด้านเกษตรกรรมรายอื่นๆ อีกด้วย

สิ่งดีๆ ที่เกิดขึ้นกับพ่อผ่าย และเครือข่ายในการใช้หลักการระดมพลังตนเองและพึ่งพากันเอง ผนวกกับหัวใจของความเป็นครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้พ่อผ่ายร่วมมือกับครูบาคำเดื่อง และครูบาทูชอินันที่ตั้งโรงเรียนชุมชนอีสานขึ้นที่บุรีรัมย์

เป็นกำลังใจและแรงบันดาลใจ

ภายใต้การสนับสนุนของศาสตราจารย์ เสมท์ จากอเมริกา จากสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาอีสาน เพื่อขยายความคิดและเป็นรูปธรรม ออกไปอย่างเป็นระบบ เป็นการเปิดโอกาสให้เครือข่าย ได้เรียนรู้จาก คุรบาทั้งสามท่าน “พาคิดพาคะเ็ด” จนรู้เข้าใจและแตกฉาน สามารถนำ ชีวิตฝ่าวิกฤติได้ในหลายด้านอย่างรวดเร็ว

โรงเรียนชุมชนอีสาน หรือมหาวิทยาลัยชุมชนอีสาน หรือ “ศูนย์ การเรียนรู้ชุมชนกลุ่มอีได้น้อย” (จังหวัดบุรีรัมย์) ซึ่งมีพ่อผาย ตรีอย ละครกลางเป็นผู้นำทางภูมิปัญญา พร้อมทั้งศึกษาชุมชน คือหมู่บ้าน สมาชิกศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกลุ่มอีได้น้อยที่มีแกนนำเกษตรกรต้นแบบ คือ บ้านสระคูณ ผักกาดหญ้า หนองโคนน้อย ลุงม่วง ปัดทอง หนอง คาเวียง โนนสมบุรณ์ โนนแดง หนองเดินวัว ในเขตตำบลโคกกล่าม บ้านสนวน ห้วยหวาย ในตำบลโคกสะอาด บ้านบุโพธิ์ ตำบลบุโพธิ์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ และขยายสู่ศูนย์การเรียนรู้ของ ปรารญ์ชาวบ้านท่านอื่นๆ มีพ่อคำเคื่อง พ่อสุทธินันท์ พ่อจันทร์ที พ่อ ทองหล่อ พ่อประคอง พ่อบุญเต็ม พ่อทัก พ่อผอง พ่อมหาอยู่ พ่อ เชียง และ พ่อชาติ รวมทั้งพ่อผาย เป็น สิบสองนักปรารญ์ภูมิปัญญา ท้องถิ่นอีสาน

ศูนย์การเรียนรู้ของพ่อผาย มีจุดเด่นหลายลักษณะ กล่าวคือ “เป็นศูนย์เรียนรู้ที่เน้นการพึ่งตนเองของพึ่งพากันเอง มีการ จัดการด้านการขยายเครือข่ายอย่างชัดเจนทั้งในรูปแบบกลุ่ม หมู่บ้าน อำเภอ และจังหวัด มีการจัดการสร้างเด็กอีกถิ่นมา สืบทอดจัดการด้านกองทุนต่าง ๆ เช่น กองทุนออมน้ำ กองทุน วัว ควาย และกองทุนวัฒนธรรม เป็นต้น มีการพัฒนาผู้นำรุ่น ใหม่ๆ อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง...”

สัมผัสนักกลุ่มเครือข่าย

จากการเป็นผู้นำ ผู้ปฏิบัติจริงในเรื่องการเกษตร โดยยึดถือแนวพระราชดำริในองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พอมีสำนึกและศรัทธาอย่างแรงกล้า ในที่สุดกลุ่มเครือข่ายต่างๆ ของพ่อม่ายประสบผลสำเร็จเป็นที่ยอมรับ กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของพ่อม่ายและคณะเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในกลุ่มเกษตรกรและเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้นำทางภูมิปัญญาที่ยิ่งใหญ่

เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเริ่มต้นมาจากการดำเนินงานพัฒนาในพื้นที่ของปราชญ์ชาวบ้านแต่ละท่านจนในช่วงปี พ.ศ.2534 องค์พัฒนาเอกชนโดย อาจารย์เสรี พงศ์พิศ และ อาจารย์ยงยุทธ ศรีบุษกร ได้เข้ามาร่วมผลักดันให้เกิดการรวมตัว รวมกลุ่มกันภายใต้ชื่อ “ชมรมผู้สูงอายุอีสาน” ร่วมกันผลักดันเป็นแกนสารโดยปราชญ์ท้องถิ่นที่สำคัญ 4 รายรวมเป็นองค์ापพพที่มีพลังอันยิ่งใหญ่ในวงการพัฒนาหมู่บ้านอีสานรวมกันเป็นธาตุสี่ในคราวที่ไปดูงานพัฒนาประเทศลาว (4-9 มี.ค. 34)

“ธาตุดิน มีลักษณะเข้มแข็ง เป็นนางธรรณี เป็นลักษณะของพ่อม่าย สร้อยสรกลาง
ธาตุน้ำ มีลักษณะเป็นแม่ผู้โอบอุ้มชีวิต เป็นลักษณะของพ่อหัดกระยอม
ธาตุลม มีลักษณะเป็นพระพายที่ทำให้ชีวิตเคลื่อนไหว เป็นลักษณะของพ่อหนูเย็น ศรีสิงห์
ธาตุไฟ มีลักษณะร้อนเป็นพระเพลิงที่เผาผลาญสิ่งที่ชั่วร้าย เป็นลักษณะของพ่อบัวศรี ศรีสูง...”

ด้วยเหตุแห่งวิภาวะปัจเจกของการพัฒนาภาคอีสานค้นพบว่า
“การพัฒนาที่ผ่านมาไม่สามารถตอบสนองการแก้ปัญหาของ
ภูมิภาคอีสานได้อย่างมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม มีแต่จะถูก
จุดลากไปตามกระแสธารสายใหม่ซึ่งเร่งรัดจะส่งผล ทำให้คน
อีสานจมน้ำตาย สาเหตุหนึ่งคือองค์กรชาวบ้านไม่ได้รวมตัวกัน
ส่งเสริมกัน และเสนอทิศทางที่เหมาะสมและที่ความต้องการให้
สถาบันในสังคมอื่นๆ ได้รับรู้และหนุนช่วยบนพื้นฐานของแนว
ทางที่แก้ปัญหาได้เหมาะสมขององค์กรชาวบ้าน...”

ในช่วงปี พ.ศ.2536 จากผลของการพบปะหารือกันระยะหนึ่ง
ผู้นำชุมชนจาก 3 พื้นที่ ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ มีพ่อผาย จากอำเภอ
ลำปลายมาศ พ่อสุทธิพันธ์ และ พ่อคำเตื่อง จากอำเภอสตึก ร่วมด้วย
สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (สมพ.) โดยมีศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก
เป็นผู้ประสานงานได้มีความเห็นพ้องต้องกันก่อตั้งโครงการ “โรงเรียน
ชุมชนอีสาน” ขึ้นเพื่อเป็นการทำบทบาทหน้าที่เป็นสถาบันประสาน
งานเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะภาคอีสาน
ในอันที่จะพัฒนาขีดความสามารถในการพึ่งตนเอง และพัฒนาตนเอง
อย่างรอบด้าน ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม
รวมทั้งเพื่อมีส่วนร่วมสร้างเสริมและส่งเสริมการพัฒนาประเทศชาติโดย
รวมอย่างมั่นคงและยั่งยืน

ในการประชุมหารือขึ้นแรก พ่อผายอยู่ สุนทรชัย และหลวง
พ่อนาน (พระครูพิพิธประชานาถ) ได้เป็นผู้ร่วมส่งเสริมสนับสนุนอย่าง
สำคัญในฐานะ “ปราชญ์ชาวบ้าน” ผู้อาวุโสในการประสิทธิ์ประสาท
ภูมิธรรมความรู้ และประสบการณ์แก่บรรดาสมาชิกโรงเรียนชุมชน
อีสาน โรงเรียนชุมชนอีสานเริ่มคัดเลือกรับสมัครสมาชิกเข้าร่วมโครงการในปี

พ.ศ.2537 จนถึงปี พ.ศ.2539 มีสมาชิกประมาณ 150 คน โดยมาจาก เครือข่ายของทั้งสาม "ครูบา" รวมทั้งเครือข่ายของพ่อเจริญ ทวนไธสง และพ่อจันที่ ประทุมภา จากอำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา เข้าร่วมสมทบด้วย

เมื่อถึงเวลาอันสมควร คณะกรรมการฯ ได้ดำเนินการ

ขยายพื้นที่สร้างงาน

จนกระทั่งถึงปี พ.ศ.2542 คณะกรรมการฯ ได้ดำเนินการ

ในปี พ.ศ.2542 นายแพทย์อภิสิทธิ์ ธรรมรุ่งวางกูร รองประธานมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตจังหวัดขอนแก่น ได้ปรับขยายเครือข่ายการเรียนรู้ในลักษณะเดียวกับของโรงเรียนชุมชนอีสานเพื่อให้มีความต่อเนื่องและขยายวงกว้างมากขึ้น ภายหลังจากโครงการที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนชุมชนอีสานได้ยุติลง มาเป็นเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ภายใต้ชื่อ "เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านและพหุภาคีภาคอีสาน" โดยมีศูนย์การเรียนรู้ภายใต้การนำของปราชญ์ชาวบ้านโดยใช้พื้นที่เกษตรกรรมยั่งยืนของปราชญ์ชาวบ้านเป็นที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ ในการถ่ายทอดภูมิธรรมความรู้ภูมิปัญญาให้กับสมาชิกเครือข่าย

นอกจากนี้ ยังมี คณะกรรมการฯ ได้ดำเนินการ

เป็นผลสำเร็จ

นอกจากนี้ ยังมี คณะกรรมการฯ ได้ดำเนินการ

นอกจากนี้ ยังมี คณะกรรมการฯ ได้ดำเนินการ

แสดงโครงสร้างการประสานงานของมูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อคุณภาพชีวิตดี จังหวัดขอนแก่น กับเครื่องช่วยปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน

เครื่องช่วยมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานก่อนข้างสอดคล้องกัน แม้ในบางกรณีกำลังอยู่ในระหว่างการดำเนินงาน บางกรณีมีบริบทของพื้นที่ที่ยังไม่เชื่ออำนาจแต่เป้าหมายนั้นดูเด่นชัดและเป็นรูปธรรมเป็นต้นว่า

- เพื่อให้ชุมชนรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้กลับคืนความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ชาวบ้านมีความมั่นคงด้านอาหาร มีเครื่องช่วยปราชญ์ชาวบ้าน 9 เครื่องช่วยดำเนินงาน คือพอชาลี พอบุญเต็ม พอคำเคื่อง พอมหาอยู่ พอเลี้ยง พอประคอง พอผาย และพอเงินทอผ้า ที่มีวัตถุประสงค์ชัดเจนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติสภาพแวดล้อมและป่าไม้ ให้กลับคืนความอุดมสมบูรณ์ดังเช่นที่เป็นในอดีต โดยมุ่งหวังให้สมาชิกและลูกหลานมีความมั่นคงด้านอาหาร

■ เพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้ โดยมีความเป็นอยู่ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง มีการช่วยเหลือกันเพื่อให้ชุมชนอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง มีอิสระในการตัดสินใจ หมกหมั่นสืบและมีการประหยัด อดออม รวมถึงการสะสมความรู้ การสร้างความรู้ และการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเอง เกิดการรวมกลุ่มในการเรียนรู้นำไปสู่การพึ่งตนเอง ได้ร่วมกันทำงานแบบเครือข่าย อันนำไปสู่การพึ่งตนเองของสมาชิก มีเครือข่ายของปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 12 เครือข่าย ที่มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเอง

■ เพื่อให้เกิดการทำงานแบบเครือข่าย มีศูนย์เรียนรู้เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ และกระจายความรู้ไปสู่ชุมชนอื่น เพื่อให้เกิดองค์กรประชาชนในการทำงานร่วมกันแบบเครือข่าย เน้นการวิจัยให้เกิดองค์ความรู้ของตนเอง แล้วขยายไปสู่สมาชิกอื่นต่อไป ให้เป็นศูนย์เรียนรู้ และฝึกอบรมในทุกด้านแก่สมาชิก มีเวทีในการวิเคราะห์และปรับปรุงความสามารถของสมาชิก ให้เป็นศูนย์เรียนรู้และฝึกอบรมในทุกด้านแก่สมาชิก ทั้งด้านเกษตรด้านวัฒนธรรมประเพณี การดำเนินชีวิต การแบ่งงานในครัวเรือน สังคม การเมือง มีเวทีในการวิเคราะห์ และปรับปรุงความสามารถของสมาชิก เพื่อให้มีแหล่งเรียนรู้ในการผสมผสานวิชาการและภูมิปัญญาเข้าด้วยกัน เป็นศูนย์เรียนรู้อบรมชาวบ้าน อบรมทหาร อบรมพระ อบรมครู เพื่อสร้างแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำไปสู่การพึ่งตนเอง เพื่อจัดเวทีระดมความคิดเห็นแล้วสรุปแนวทางแก้ปัญหาการขาดแคลน แหล่งเรียนรู้สมาชิกและชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียงได้

■ เพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั่งาม ซึ่งเคยมีมาในอดีต มีเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน 6 เครือข่าย คือ เครือข่ายพ่อบุญเดิม พ่อชาติ พ่อจันทร์ที พ่อผาย พ่อประคอง และพ่อสุทธินันท์ ที่มีวัตถุประสงค์ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ดั่งที่ เคยทำมาในอดีต ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านจะยึดมั่นในหลักธรรมะ และมีความเชื่อว่าการทำงานให้สำเร็จต้องเอาหลักธรรมะเข้ามาใช้ด้วยซึ่งพ่อชาติเชื่อว่าความเชื่อที่ทำให้สังคมอยู่อย่างสงบสุข แบ่งออกเป็น 3 อย่าง คือ มนุษย์กับมนุษย์เรียกว่าสังคม มนุษย์กับธรรมชาติเรียกว่าสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับสิ่งที่เหนือกว่ามนุษย์ เช่น พระพุทธรูป ภูตผีปิศาจ เรียกว่าวัฒนธรรม ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ต้องใช้ทุนทางสังคม ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนทางวัฒนธรรม การศึกษาที่สืบทอดกันมาแต่ก่อน สืบทอดมาจากวัด จากภูมิปัญญา จากทุนทางสังคม ไม่ได้เอามาจากข้างนอก

เป้าหมายการดำเนินงาน 4 ประการ ของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสานนั้น ส่วนใหญ่ทุกเครือข่ายได้ดำเนินงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องและปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนอยู่อย่างพอเพียง สามารถพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองได้ และเพื่อให้เกิดการทำงานแบบเครือข่าย มีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และกระจายความรู้ไปสู่ชุมชนอื่น แม้บางเครือข่ายจะมุ่งเน้นการดำเนินงานแตกต่างกันออกไปบ้างเป็นต้นว่า เพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั่งาม ซึ่งทุกเครือข่ายก็มีเป้าหมายหลักร่วมกันอยู่แล้ว

อย่างไรก็ดี แต่ละเครือข่ายได้กำหนดภารกิจของตนเองไว้ใกล้เคียงกัน ภารกิจของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน ซึ่งมีกรดำเนินงานที่สอดคล้องกันถึง 11 ภารกิจ กล่าวคือ

■ จัดทำศูนย์เรียนรู้ของเครือข่ายเพื่อเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นในทุกๆ ด้าน เพื่อการรวบรวมภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นแหล่งเรียนรู้และสาธิตการทำเกษตรเพื่อพึ่งตนเอง โดยให้สมาชิกได้มีโอกาสเข้ามาเรียนรู้ นอกจากนี้ยังใช้ประโยชน์ในการเผยแพร่ภูมิปัญญาชาวบ้านต่อไป

■ พัฒนาอาชีพให้กับสมาชิกในเครือข่าย และดำเนินกิจกรรมเพื่อให้มีการฝึกปฏิบัติภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ มี เครือข่ายพ่อบุญเต็ม พ่อจันทร์ที พ่อหัทธ พ่อผาย พ่อคำเตื่อง พ่อชาติ พ่อสุพินันท์ และพ่อผอง ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาอาชีพของสมาชิก นอกจากนี้ยังดำเนินกิจกรรมในการฝึกปฏิบัติ เพื่อให้สมาชิกที่สนใจเรียนรู้เกิดทักษะ สามารถนำไปใช้เป็นอาชีพของตนเองได้ เช่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์ของสมาชิก การเพาะเห็ดฟาง การทอดฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ การทำรองเท้าจากเศษผ้าไหมมัดหมี่ การเผาถ่านและการเก็บน้ำส้มควันไม้ที่เหลือจากกระบวนการเผาถ่าน เป็นต้น

■ ดำเนินกิจกรรมกลุ่มสังจะฮอมทรัพย์ มีเครือข่ายพ่อผาย พ่อชาติ พ่อทองหล่อ พ่อผอง พ่อหัทธ และพ่อมหาอยู่ ที่มีกิจกรรมกลุ่มสังจะฮอมทรัพย์ซึ่งมีโครงสร้างและรูปแบบการทำงานอย่างชัดเจน และเป็นกิจกรรมหลักอย่างหนึ่งของเครือข่าย ที่ผู้สนใจจากภายนอกเข้ามาศึกษาดูงาน เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์อยู่เป็นประจำ

■ รักษาระบบนิเวศ อนุรักษ์พันธุ์สัตว์และพืช เครือข่ายพ่อชาติ พ่อมหาอยู่ พ่อบุญเต็ม พ่อผาย และพ่อทองหล่อ ที่มีความสนใจในการรักษาระบบนิเวศ มีกิจกรรมด้านการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสัตว์อย่างชัดเจน เช่น โครงการอนุรักษ์พันธุ์พืชพื้นเมือง มีการจัดการ

แปลงคัดเลือกเมล็ดพันธุ์พื้นเมือง และการอนุรักษ์พันธุ์ปลาและสัตว์น้ำ
ในแหล่งน้ำสาธารณะของชุมชน

■ จัดทำโครงการเกษตรนำร่องด้านไร่นาสวนผสม คือเครือ
ข่ายพ่อมอญ และพ่อหัด ที่จัดทำโครงการเกษตรนำร่องด้านไร่นาสวน
ผสมให้กับสมาชิก แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานโครงการเกษตร
ผสมผลสาบนั้น ได้ดำเนินการมาแล้วก่อนหน้านี้ ตั้งแต่ในช่วงเริ่มต้นของ
การปรับเปลี่ยนแนวทางจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยว

เพื่อปรับเปลี่ยนแนวทางทำให้มีจำนวนสมาชิก ทำการเกษตร
ผสมผลสาบเพื่อการผลิตอาหารในครัวเรือน ลดการซื้อจากภายนอก ซึ่ง
เป็นหนทางไปสู่การพึ่งตนเองของครอบครัว โครงการดังกล่าวในปัจจุบัน
อยู่ในช่วงการขยายเครือข่าย

■ ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาไปสู่ลูก
หลานได้ที่ดำเนินการสร้างพันธกิจร่วมกันของสมาชิกเครือข่ายปราชญ์
ชาวบ้าน ที่ต้องการสร้างเครือข่ายเพื่อปฏิรูปอุตสาหกรรมของชาติ
โดยใช้การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองด้านครอบครัวหัวฮีฮาน

■ พัฒนาเครือข่าย มีการจัดประชุมเครือข่ายและเวทีแลกเปลี่ยน
เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้ง 12 เครือข่ายมีภารกิจที่เหมือนกันคือ
การพัฒนาเครือข่าย โครงการจัดเวทีประชุม และเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้
ทั้งนี้เนื่องจากเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสานได้กำหนดพันธกิจ
ร่วมกันของสมาชิกเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ที่จะสร้างเครือข่ายเพื่อ
ปฏิรูปอุตสาหกรรมของชาติโดยใช้การพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองให้ได้
1 ล้านครอบครัวในภาคอีสานซึ่งเป็นภารกิจร่วมเหมือนกับการถ่ายทอด
สู่ลูกหลาน

■ ทำวิจัยชุมชน เป็นภารกิจของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านทุกเครือข่ายเพื่อเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ และให้เกิดความมั่นใจในองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 12 เครือข่าย มีการทำวิจัยชุมชน โดยแบ่งทำวิจัยออกเป็นการทำวิจัยเรื่องการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ด้วยกระบวนการพัฒนาตัวชี้วัดความสุรและเพื่อสุขภาพ คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อมดี ทำใน 12 เครือข่าย การวิจัยเฉพาะเรื่องภายในเครือข่ายตามความสนใจของปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งทำใน 11 เครือข่าย ได้แก่เครือข่าย พ่อผาย พ่อมหาอยู่ พ่อชาติ พ่อเชียง พ่อคำเคื่อง พ่อสุทธินันท์ พ่อทศ พ่อทองหล่อ พ่อบุญเต็ม และพ่อจันทร์ที

การวิจัยเรื่องหนี้สินและเส้นทางการเกิดหนี้ทำใน 5 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายพ่อมหาอยู่ พ่อเชียง พ่อคำเคื่อง พ่อสุทธินันท์และพ่อผอง การวิจัยชนบทธรรมนิยมประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้านอีสาน ตามกระบวนการเรียนรู้ระหว่างเยาวชน และคนรุ่นก่อนทำใน 6 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายพ่อผาย พ่อเชียง พ่อทศ พ่อทองหล่อ พ่อจันทร์ที และพ่อบุญเต็ม

งานวิจัยเหล่านี้ ปราชญ์ชาวบ้านและสมาชิกในเครือข่ายเห็นว่าเป็นภารกิจที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสานสามารถสร้างองค์ความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน แล้วนำเสนอออกมาเป็นผลงานทางวิชาการสามารถนำไปเผยแพร่ให้ผู้สนใจ และให้นักวิชาการได้เรียนรู้ต่อหรือเป็นแนวทางในการทำวิจัยที่เจาะลึกลงไปโดยนักวิชาการได้อีกด้วย

■ ประสานความร่วมมือทั้งภาครัฐและเอกชน มี 7 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายพ่อสุทธินันท์ พ่อชาติ พ่อทองหล่อ พ่อบุญเต็ม พ่อคำเคื่อง พ่อผอง และพ่อทศ ที่มุ่งเน้นการทำงานโดยประสานความ

ร่วมมือทั้งภาครัฐและเอกชน แต่ในความเป็นจริงแล้วในทุกเครือข่าย ได้ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยที่บางเครือข่ายอาจจะเป็นเพียงการเข้ามาใช้บริการจากแหล่งเรียนรู้ โดยหน่วยงานรัฐและเอกชนนำคณะเข้ามาศึกษาดูงาน หรือการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ในลักษณะเป็นพื้นที่ดำเนินงานโครงการ แต่ยังไม่มีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยที่บางเครือข่ายอาจจะเป็นเพียงการเข้ามาใช้บริการจากแหล่งเรียนรู้ โดยหน่วยงานรัฐและเอกชนนำคณะเข้ามาศึกษาดูงาน หรือการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ในลักษณะเป็นพื้นที่ดำเนินงานโครงการ แต่ยังไม่มีการประสานความร่วมมือทั้งกระบวนการ เริ่มตั้งแต่การวางแผน ร่วมตัดสินใจ เพื่อให้การดำเนินงานของเครือข่าย

■ จัดทำระบบสารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้าน ทั้ง 12 เครือข่าย มีการจัดทำระบบสารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้านภายในศูนย์เรียนรู้ของเครือข่าย ซึ่งสารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้านที่แต่ละเครือข่ายจัดทำนั้นมีลักษณะแตกต่างกันตามทักษะ และความสนใจเฉพาะตัวของปราชญ์ชาวบ้านและสมาชิก ตัวอย่างเช่น ในเครือข่ายของพ่อสุทธิมันท์ จะมีการจัดทำระบบสารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้านในรูปแบบมัลติมีเดีย โดยรวบรวมสารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้านลงในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เมื่อมีผู้เข้ามาศึกษาดูงานหรือใช้ศูนย์การเรียนรู้ของเครือข่ายเป็นที่อบรม ก็สามารถนำเสนอสารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้รวบรวมไว้เป็นเรื่องราว ผ่านจอโปรเจกเตอร์ได้ ซึ่งเป็นรูปแบบที่ผู้เข้ามาเรียนรู้ให้ความสนใจมากเพราะสามารถมองเห็นได้ทั้งรูปภาพและตัวอักษรในขณะอธิบายได้พร้อมกัน ทำให้ผู้เข้ามาเรียนรู้เข้าใจได้ง่ายขึ้น

ส่วนสารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้านที่จัดในเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านโดยทั่วไปจะประกอบด้วยป้ายนิเทศน์ รูปภาพกิจกรรมต่างๆ ในเครือข่ายชาวบ้านทั่วไปจะประกอบด้วย ป้ายนิเทศน์ รูปภาพกิจกรรมต่างๆ ในเครือข่าย แผนผังแปลงที่นา บทความสำคัญๆ ที่มาจากหนังสือพิมพ์ หนังสือและเอกสารจากการประชุมต่างๆ และกำหนดนัดหมาย ข่าวสารความรู้ที่เป็นเอกสารจากหน่วยงานต่างๆ แผนที่ผญาหรือคำสอนที่ติดตามต้นไม้และบริเวณต่างๆ ในศูนย์เรียนรู้ เป็นต้น

■ การนำสารข้อมูลสมาชิกในเครือข่ายเข้ามาใช้ในการวางแผนและติดตามทุกเครือข่ายมีการจัดทำฐานข้อมูลของสมาชิก เพื่อใช้ในการติดตามและมาสรุปรายงานประจำปี เพื่อให้ทราบถึงจำนวนสมาชิกที่มีในแต่ละเครือข่ายอย่างเป็นปัจจุบันและทราบการขยายของเครือข่ายในแต่ละปีด้วย แต่จากการสังเกตในศูนย์เรียนรู้ของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน มีเพียง 2 เครือข่าย คือเครือข่ายพ่อสุทชินันท์ และพ่อคำเคื่อง ที่นำเอาฐานข้อมูลของสมาชิกมาใช้ในการวางแผนพัฒนาและติดตามความก้าวหน้าของสมาชิกเครือข่าย โดยนำมาจัดทำเป็นแผนผังที่ตั้งบ้านเรือนและไร่นาของสมาชิก และมีการระบายสีให้เห็นชัดเจนถึงความก้าวหน้าของสมาชิกเครือข่าย

ผลักดันพันธกิจ

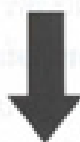
การจัดทำแผนผังดังกล่าวทำให้คณะกรรมการของเครือข่ายสามารถวางแผนในการติดตามสมาชิกได้อย่างสะดวกยิ่งขึ้น อีกทั้งโรงเรียนที่สมาชิกของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ยังใช้เป็นฐานข้อมูลในการกำหนดแหล่งเรียนรู้ของเด็กนักเรียนในชุมชนได้อีกด้วย

ภารกิจที่สำคัญทั้ง 11 ภารกิจของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสานนั้น ในการดำเนินงานของเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน ทั้ง 12 เครือข่าย เพียงแต่ในบางเครือข่ายจะมุ่งเน้นบางภารกิจที่ชัดเจน ทำให้เห็นเป็นผลงานที่เด่นชัด เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปในหมู่สมาชิกและบุคคลภายนอกที่เข้ามาศึกษาดูงาน ปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลให้แต่ละเครือข่ายมุ่งเน้นการดำเนินงานที่แตกต่างกันนั้น ส่วนหนึ่งอาจจะมีผลจากการเป็นปราชญ์ของชาวบ้านเอง ซึ่งมีการสั่งสมประสบการณ์และภูมิปัญญาที่แตกต่างกัน

จุดเริ่มต้นของปราชญ์ชาวบ้านและเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านภาคอีสาน

เครือข่าย	จุดเริ่มต้นของปราชญ์ชาวบ้านและเครือข่าย
1. เครือข่ายพ่อมหาอู่สุนทรชัย	เกิดตระกูลดนักบวช พ่อมหาอู่บวชเรียนและนำหลักธรรมมาใช้ในการทำเกษตรพ่อมหาอู่เรียกว่า "พุทธเกษตร"
2. เครือข่ายพ่อเชียง ไทยดี	เรียนรู้อย่างตนเอง จากการค้นคว้าและทดลอง
3. เครือข่ายพ่อชาติ มาระแสง	การถูกเอาเปรียบและดูถูก หันกลับมาทำงานของตนเองด้วยความขยัน อดทนและมุ่งมั่น
4. เครือข่ายพ่อผาย สร้อยระกลาง	การบวชเรียนนำธรรมะมาใช้ในการดำเนินชีวิต
5. เครือข่ายพ่อสุทธิวัฒน์ ปรีชญพฤกษ์	เห็นรอยต่อของการเปลี่ยนแปลง เรียนรู้ด้วยตนเอง แสวงหาความรู้อย่างไม่หยุดนิ่ง
6. เครือข่ายพ่อคำเคื่อง ภานี	การสังเกตการทำงานของธรรมชาติ และพบทวนตัวเองเพื่อแก้ไขปัญหาลักษณะนี้
7. เครือข่ายพ่อประคอง มนต์กระโทก	การรับจ้างในฐานะที่พหุการอเมริกัน เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ชีวิตที่ยากลำบากทำให้ค้นพบตนเอง
8. เครือข่ายพ่อผอง เกตุพิบูลย์	การลองผิดลองถูกแล้วมาสรุปบทเรียน
9. เครือข่ายพ่อศักดิ์ กระษอม	เรียนรู้อุบัติปัญญาบรรพบุรุษ และการทำงานกับหน่วยงานอื่น
10. เครือข่ายพ่อบุญเคิม ชัยลา	ปัญหาหนี้สิน การถูกหลอกลวง
11. เครือข่ายพ่อทองหล่อ เจนโรตง	การวางแผนในครอบครัวอย่างรอบคอบ การประชุม การฝึกอบรมบ่อยๆ นำรูปแบบการจัดทำกองทุนหมู่บ้านที่เข้มแข็ง
12. เครือข่ายพ่อจันทร์ทิ ประทุมภา	มาเป็นเครื่องมือในการขยายแนวคิดอื่นๆ ความผิดพลาดที่เกิดจากการมองไม่เห็นเงินเป็นปัจจัยสำคัญ จึงทำให้ถูกหลอกลวงจนเกิดหนี้สินนี้ขึ้นมาภายหลัง

เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน 12 เครือข่าย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ชุมชนรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงต้นคืนความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ชาวบ้านมีความมั่นคงด้านอาหาร
2. เพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้ โดยมีความเป็นอยู่ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อให้เกิดทำงานแบบเครือข่ายมีศูนย์เรียนรู้เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และกระจายความรู้ไปสู่ชุมชนอื่น
4. เพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามซึ่งเคยมีมาในอดีต

ภารกิจ

1. จัดทำศูนย์เรียนรู้ของเครือข่ายเพื่อเผยแพร่สารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้านทุกๆ ด้าน
2. พัฒนากาชาชีพให้กับสมาชิกในเครือข่ายและดำเนินการกิจกรรมเพื่อให้มีการฝึกปฏิบัติภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ
3. ดำเนินกิจกรรมกลุ่มที่จะอบรมวิทย
4. ศึกษาระบบนิเวศน์ อนุรักษ์พันธุ์สัตว์พืช
5. ทำโครงการเกษตรนำร่องไว้มาสวนผสม
6. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และถ่ายทอดภูมิปัญญาไปสู่ลูกหลาน
7. พัฒนาเครือข่ายมีการจัดประชุมเครือข่ายและเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้
8. ทำวิจัยชุมชนเพื่อสร้างองค์ความรู้
9. ประสานความร่วมมือภาครัฐและเอกชน
10. ทำระบบสารสนเทศภูมิปัญญาชาวบ้าน

การขยายตัวของเครือข่ายประชณูชาวบ้านซึ่งดำเนินงานมา
แล้วเป็นเวลาประมาณ 5 ปี สามารถขยายตัวของเครือข่ายได้เร็วกว่า
เป้าหมายที่ตั้ง ดังนั้นจึงคาดการณ์ว่าเป้าหมายการสร้างเครือข่ายการ
ทำงานเพื่อร่วมกันภูชาติให้พ้นจากวิกฤติเศรษฐกิจจำนวน 1 ล้านครอบครัว
ในภาคอีสานมีความเป็นไปได้ที่จะเป็นจริงภายในเวลา 38 ปี ตั้ง
เป้าหมายที่มูลนิธิฯ และเครือข่ายประชณูชาวบ้านภาคอีสานทั้ง 12
เครือข่ายร่วมกันตั้งไว้

พันธกิจของพ่อผายฯ สร้อยสะระกลาง ที่ได้ร่วมสรรค์สร้างเครือ
ข่ายมาอย่างต่อเนื่องนั้นยังไม่จบสิ้น จะมีการขยายผลและปรับเปลี่ยน
กระบวนการไปตามสถานการณ์แต่ก็ยังคงมีหลักการที่มั่นคงด้วยการ
แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่า อันจะนำไปปรงแต่ง
วิถีการดำเนินชีวิตทั้งของชนและชุมชนพื้นถิ่นอย่างมีเสถียรภาพ ด้วยความ
ฉลาดและยึดมั่นในพุทธปรัชญาโดยเฉพาะ “อินะ ทานั ทุกขั โลเก”
ความเป็นหนักแน่นเป็นทุกข์ แล้วจะไปแสวงหามาโดยเล่า เท่านั้นก็เป็นวัตร
กรรมแห่งการรักษาสุขภาพะทั้งกายและใจมิใช่หรือ

ขอบคุณปราชญ์ท้องถิ่นและวิทยากรผู้ให้ข้อมูล

นางสอน สร้อยสระกลาง	บ้านเลขที่ 158 หมู่ 4 บ้านสระคู ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลาย มาศ จังหวัดบุรีรัมย์
นางสาววิกานดา ศรีมหาสารคาม	บ้านเลขที่ 83 หมู่ 13 ตำบลโคก ล่าม อำเภอลำปลายมาศ จังหวัด บุรีรัมย์
นายบุญโฮม ร้อยสี	บ้านเลขที่ 32 หมู่ 4 บ้านสระคู ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลาย มาศ จังหวัดบุรีรัมย์
นายผาย สร้อยสระกลาง	บ้านเลขที่ 158 หมู่ 4 บ้านสระคู ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลาย มาศ จังหวัดบุรีรัมย์
นายพิมพ์ ปะนามะสา	บ้านเลขที่ 29 หมู่ 4 บ้านสระคู ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลาย มาศ จังหวัดบุรีรัมย์
นายสุพรรณ พิมพ์สี	บ้านเลขที่ 48 หมู่ 4 บ้านสระคู ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลาย มาศ จังหวัดบุรีรัมย์
นายอุดม กลอนไธสง	บ้านเลขที่ 90 หมู่ 4 บ้านสระคู ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลาย มาศ จังหวัดบุรีรัมย์